

УДК 338

С. В. Каламбет,
д. е. н., професор,
Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ
В. О. Галаганов,
студент,
Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ

СТАН ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

S. Kalambet,
doctor of economics, professor, Dneprodzerzhinsk State Technical University, Dneprodzerzhinsk
V. Galaganov,
student, Dneprodzerzhinsk State Technical University, Dneprodzerzhinsk

STATE OF ENTERPRISES IN CONDITIONS OF WAR

У статті розглянуто стан підприємств країн світу в умовах війни. Досліджено основні фактори, що впливають на діяльність та економічні показники підприємств. Проаналізовано вплив збройних конфліктів на функціонування підприємств різних галузей відповідно до їх зв'язку з війнами. У статті надаються схеми та діаграми, що ілюструють економічні трансформації, які відбуваються у підприємницькому секторі країни в умовах війни. Розглянуто показники діяльності підприємств, що спеціалізуються на виробництві військово-технічного обладнання, та способи отримання прибутку від збройних конфліктів. Встановлено основні тенденції розвитку військової галузі та її вплив на економічне та політичне становище країн світу.

The article shows the standing of countries in war, the basic factors affecting operations and economic performance of enterprises, the effect of armed conflict on the functioning of enterprises in various sectors according to their connection with the war. The article provides charts and diagrams illustrating the economic transformations taking place in the business sector of the country in war. It considers indicators of enterprises specializing in the production of military-technical equipment, and how to profit from armed conflict. In the article was showed basic trends of development of military industry and its impact on economic and political situation of the world.

Ключові слова: підприємницький сектор, збройні конфлікти, економічні трансформації, військово-технічне обладнання, політичні реформи, баланс бюджету, повоєнна відбудова.

Key words: business sector, armed conflicts, economic transformation, military-technical equipment, political reforms, balance of budget, post-war reconstruction.

ВСТУП

Від самого початку свого існування людське суспільство стикалося з проблемами воєн. Неолітична революція і, як наслідок, загальна майнова і соціальна диференціація людей створили умови для майнових та немайнових конфліктів в усьому світі. Та попри війни та конфлікти людство продовжувало розвиватись. Після суспільного поділу праці починається процес формування нової соціально-економічної групи — ремісництва. З часом у даній галузі відбувається ряд трансформацій, які дають початок підприємництву. Але якщо раніше питання взаємозв'язку між війнами та підприємництвом та економікою в цілому не приділяли гідної уваги, то за Доби Просвітництва науковці почали вбачати цей зв'язок. Вже у II половині XX сторіччя даним питанням займались професійно, але результатів досліджень у даній

галузі відносно мало. Така результативність пояснюється, здебільшого, тим, що для кожної країни у певний період часу ситуація щодо впливу війни на економіку докорінно відрізняється. Розглядати аналіз досвіду функціонування підприємництва в умовах війни може бути корисним для вітчизняних підприємств.

Актуальність даної статті полягає в тому, що недостатньо розроблена програмно-методологічна база щодо нормальної діяльності вітчизняних підприємств в умовах війни. Даній темі мало приділяли уваги як українські дослідники, так і дослідники сусідніх країн. Також необхідно відзначити відсутність або малу інформативність аналізу статистичних даних щодо стану економіки і підприємництва країн світу в умовах війни. Надана у статті інформація буде особливо корисною для України, для якої це питання залишається актуальним.

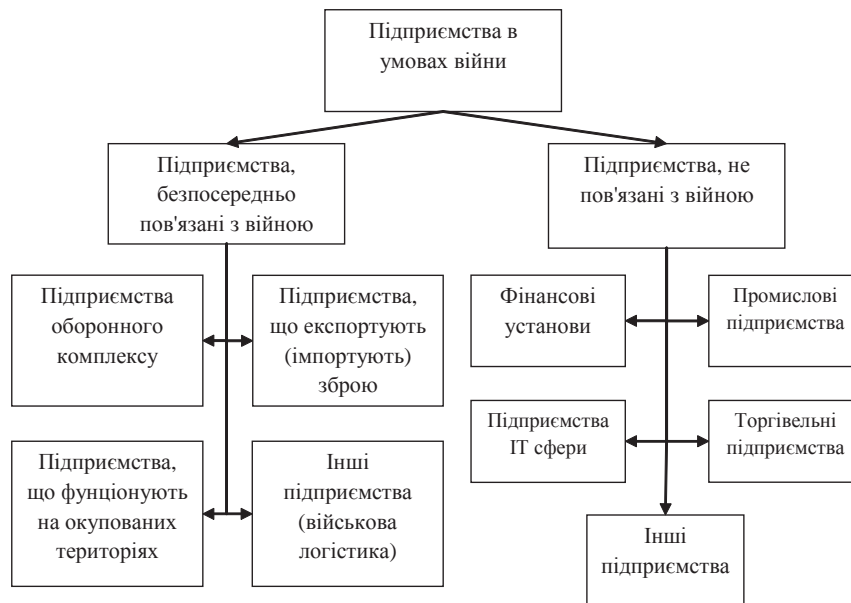

Рис. 1. Підприємства в умовах війни

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Метою даної статті є аналіз ситуації в країнах, у яких проходили воєнні дії та встановлення основних тенденцій розвитку підприємницького сектору в умовах війни з метою формування теоретичних основ функціонування і розвитку підприємницького сектору у воєнний період.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для більш повного розуміння ситуації та чіткіших результатів досліджень дане питання варто розглядати дискретно. Логічним буде розподіл підприємств за схемою (рис. 1).

Підприємства оборонного комплексу постійно потребують фінансових надходжень. Та якщо в мирний час

обсяги відносно невеликі для більшості країн світу, то у стані війни обсяг надходжень з державного бюджету значно збільшується. З питанням фінансування оборонного комплексу тісно пов'язане поняття пропорційності розподілу державних коштів. Для кожної країни необхідно створити гнучку систему перерозподілу коштів відповідно до тих умов, які відбуваються у країні в даний момент. Динаміку зміни військових видатків за останні 20 років ілюструє таблиця 1 [2].

За даними таблиці можна зробити наступні висновки:

— За останні 20 років усі без винятку країни збільшили військові видатки. Збільшення видатків на армію, перш за все, пов'язане з об'єктивною необхідністю в обороні своїх територій від зазіхань країн-агре-

Таблиця 1. Динаміка зміни військових видатків країн за даними SIPRI

Країна	1992	1996	2000	2004	2008	2012	2013	Темп приросту військових видатків, %
США	305141	271417	301697	464672	621131	684780	640221	209,81
КНР	12494	15022	22190	40014	91658	167712	188460	1508,40
Росія	4070	15826	9228	20955	56184	81079	87837	2158,16
Франція	45123	46404	33814	53031	66009	60058	61228	135,69
Німеччина	41965	38989	28150	38025	48081	46488	48790	116,26
Японія	32927	42550	45976	45585	46755	59564	48604	147,61
Італія	25003	23443	22411	34132	41244	33746	32657	130,61
Канада	10789	8616	8299	11337	19342	20379	18460	171,10
Ізраїль	8613	9584	9932	11040	14663	15066	16032	186,14
Нідерланди	7904	7829	5972	9381	12375	10596	30328	383,70
Польща	1882	3083	3146	4779	9351	8986	9257	491,87
Ірак	-	-	-	614	2873	6054	7896	1285,99
Норвегія	3804	3537	2922	4887	6371	7143	7235	190,19
Швеція	6419	6203	4861	5515	6025	6239	6519	101,56
Греція	3623	4613	4564	6270	10574	5917	5939	163,92
Україна	-	1465	1137	1685	4811	4607	5338	585,95

Таблиця 2. Найбільші виробники військової техніки в США

Назва компанії	Напрямок діяльності	Середній обсяг продажів, млрд дол.	Середній прибуток, млрд дол.	Кількість працівників
United Technologies	Військово-повітряна техніка, електроніка	58,2	5,3	199900
L-3 Communications	електроніка	15,2	0,96	61000
Finmeccanica	Військово-повітряна техніка, електроніка, артилерія	24,1	3,2	70470
EADS	Військово-повітряна техніка, електроніка	68,3	1,4	133120
Northrop Grumman	Військово-повітряна техніка, електроніка, кораблі, космічні прилади	26,4	2,1	72500
Raytheon	електроніка	24,9	1,9	71000
General Dynamics	Артилерія, електроніка, військові кораблі, обладнання	32,7	2,5	95100
BAE Systems	Артилерія, електроніка, військові кораблі, обладнання, військово-повітряна техніка	30,7	2,3	93500
Boeing	Військово-повітряна техніка, електроніка	68,7	4	171700
Lockheed Martin	Військово-повітряна техніка, електроніка, космічна апаратура	46,5	2,7	123000

сорів. Крім того, така тенденція пов'язана із поступовим знеціненням грошей і, як наслідок, збільшенням цін на військову техніку та обладнання;

— Найбільші темпи приросту військових видатків в Росії (2158 %), КНР (1508.4 %), Іраку (1285 %), Україні (585,4 %), Польщі (491 %) та Нідерландах (383,7 %). Тобто найвищі темпи приросту військових видатків спостерігаються в Росії. За даними російських аналітиків, починаючи з 2013 року, видатки Росії на оборонний комплекс перевищили відповідні у США, збільшившись на 4,8% або на 88 млрд доларів.

Виходячи з отриманих тенденцій, можна відзначити, що для більшості розвинутих країн та країн Європейського континенту тенденція нарощування військової потужності минулих років буде зберігатись. Виключенням стануть країни Східної Європи та Україна, для яких темпи нарощування військової потужності будуть значно швидшими через агресивні настрої уряду РФ. Як відзначив прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк: "Основні статті витрат: в першу чергу — це грошове забезпечення, це реальні гроші людям. Друге — нові види озброєння. Мною підписано державне оборонне замовлення, і в рамках цього замовлення ми витрачаємо мільярди бюджетні кошти на нові види озброєння" [11]. Значне збільшення видатків на військову галузь очікується в Росії, КНР та КНДР. За свідченням Міністерства Оборони РФ: "Росія планує витратити \$705 млрд та замінити 70% військової техніки до 2020 року" [6]. Дана тенденція є негативною для населення цих країн. Більше того, таке стрімке збільшення витрат на армію є справжньою загрозою для сусідніх країн та світу в цілому. Як пояснює директор програми військових видатків в SIPRI Сем Перло-Фріман: "В той час, як в деяких випадках збільшення військових видатків є природним результатом економічного зростання або відповіддю на реальні потреби в безпеці, в інших випадках збільшення військових бюджетів є наслідком розбазарювання доходів від продажу природних ресурсів, переважання авторитарних режимів або формування регіональної гонки озброєнь" [1].

Не меншою уваги заслуговують приватні підприємства, які займаються виробництвом та продажем військової техніки та обладнання. За останні 100 років війни, окрім політичного конфліктного підґрунтя, зацікавили підприємців з економічної точки зору і на сьогоднішній день є прибутковими. На початку ХХІ сторіччя лідером серед країн, в яких розвивається торгівля зброєю, була США. Лідерство Америки спостерігається і сьогодні, але після приходу Барака Обами обсяг продажів військової техніки значно зменшились. Пояс-

нюється це тим, що США за останні роки зменшила свою присутність в конфліктних зонах світу, прийняла ряд законів, які роблять пріоритетними напрямки розвитку соціальної сфери замість військової. Та попри загальне зменшення продажу зброї в США залишається ряд компаній, якій продовжують збільшувати виробництво товарів даної галузі. За даними видання "USA Today" продажі 100 найбільших компаній світу за останні роки зросли на 51%. Масштабність виробництва військової техніки та обладнання яскраво ілюструє таблиця 2, складена за даними, неведеними в журналі "24/7 Wall Street" [4].

За даними таблиці можна зробити наступні висновки:

- У сфері військової промисловості США працюють понад 1 мільйон людей;
- Серед наведених компаній немає збиткових;
- Найбільший акцент виробники роблять на військово-повітряній техніці та артилерії.

У питанні розвитку приватного підприємництва військового спрямування значних кроків зробив Ізраїль. Вже багато років у країні йде війна, що викликає об'єктивну необхідність в озброєнні та забезпеченні військовою технікою у великих розмірах. За даними німецького журналу Spiegel за останні 10 років в Ізраїлі виросла ціла галузь військово-технічної промисловості. Варто зазначити, що підприємства, що працюють в даній галузі, відрізняються високим рівнем наукоємності, активною співпрацею з іноземними партнерами. Наприклад, автомобілі поставляють американські компанії (здебільшого Ford), деякі електронні запчастини поставляються з країн Європи. Цікавим є той факт, що за останні 8 років кількість працівників даної галузі в Ізраїлі зросла більше, ніж у 7 разів.

Також важливим є розвиток наукових інститутів та лабораторій, які займаються модернізацією військового обладнання та продажем технологій зацікавленим компаніям. За словами директора з маркетингу компанії IWI (Israel Weapon Industries) Джилла Вайнмана, "кількість працівників нашої компанії зростає в геометричній прогресії". Найбільшою гордістю керівництво компанії вважає розробку усюдихідної автоматизованої військової машини G-Nius, яка увібрала в себе найновіші науково-технічні досягнення інженерів усього світу. Також відзначимо, що 90 % виробленої продукції IWI і компаній, що пов'язані з нею, йдуть на експорт. За словами Вайнмана, експорт їхньої компанії виріс настільки, що поставки до армії Ізраїлю складають лише невелику частину оборонної промисловості країни. Окрім автоматизованого транспорту і техніки країни

активно виробляє комплексні збройні системи на кшталт дронів. Цікавим є той факт, що у 2013 році Ізраїль обігнав США за обсягами вироблених і експортованих дронів, хоча США займала лідируючу позицію в даній галузі вже багато років [3].

Вищесказане дозволяє зробити ряд висновків:

— Незважаючи на заклики світових організацій до миру більшість країн світу продовжують озброюватись.

— Країни, в яких переважають авторитарні чи тоталітарні режими, нарощують темпи військової помисловості значно більше, ніж країни з демократичними режимами.

— У країнах, в яких відбуваються збройні конфлікти, дуже швидко починають з'являтися компанії, які спеціалізуються на виробництві зброї та військової техніки.

— Виробництво зброї та військової техніки є дуже прибутковою справою і тому незалежні експерти світових організацій не виключають участі даних компаній у підтриманні конфліктів.

Україна упродовж багатьох років входила до десятики найбільших експортерів зброї. У період 2005—2009 років обсяг виробленої і проданої української військової техніки та обладнання складав 2% від світового обсягу, що є значним показником для даної галузі. З 2009 по 2013 рік спостерігається збільшення об'ємів продажу до 3%. Найбільше техніки Україна поставляла до Китаю (двигуни для військових літаків), Камеруну та Нігерії (бронетехніку). У період 2014—2015 років спостерігається тенденція зменшення експорту озброєння за кордон та посилення військової обладнаності української армії. Така ж тенденція спостерігається і в Білорусі, Казахстані, Польщі та інших країнах, що межують або мають зв'язок з Російською Федерацією [18].

Військова логістика є необхідним елементом функціонування збройних сил. Очевидно, що жодна армія не зможе ефективно воювати без належного обладнання та продовольства. Тому кожна держава повинна створити систему, спеціально організовану структуру для підтримання армії у бойовій готовності. Для ефективної реалізації своєї службово-військової діяльності Україна зобов'язана звернути увагу на логістичний підхід. З питання військової логістики тісно пов'язане поняття матеріально-технічного забезпечення. Воно включає комплекс заходів для накопичення необхідних запасів, матеріальних засобів і своєчасного забезпечення ними військових частин і підрозділів, зберігання та підтримання цих засобів у стані, яке забезпечує своєчасне приведення в готовність до бойового застосування, а також освіження зразків озброєння і військової техніки та своєчасне їх оновлення. Також в нього входить підготовка, експлуатація та ремонт шляхів сполучення і фінансове забезпечення частин і підрозділів.

Матеріальне забезпечення — вид матеріально-технічного забезпечення, спрямований на задоволення потреб військових частин і підрозділів в озброєнні, військовій техніці, боєприпасах, паливно — мастильних матеріалах, продовольстві, речовому, медичному, технічному майні та інших матеріальних засобах. Воно включає одержання та створення запасів матеріальних засобів, їх облік, зберігання, видачу, поповнення втрат і витрат, відправлення та підвезення споживачам, а також маневр запасами матеріальних засобів.

Технічне забезпечення — комплекс заходів із забезпечення військ озброєнням, технікою всіх видів, ракетами, боєприпасами, переведення їх у стан бойової готовності, підтримання їх у боездатному стані, евакуація засобів озброєння і військової техніки на ремонтні підприємства, швидке оновлення і повернення в стрій [13].

Говорячи про військову логістику, варто звернути увагу на іноземний досвід організації структур матеріально-технічного забезпечення. Зазначимо, що за кордоном військовим системам постачання з боку держави

відводиться величезна увага. У Збройних Силах Америки, Канади, Німеччини, Франції, Японії на нинішньому етапі їх розвитку досить широко використовуються принципи і правила логістики. Логістика в даному випадку являє собою заготівлю та розподіл ресурсів держави, які виділені на військові цілі і для забезпечення збройних сил. Для прикладу звернемося до організаційної структури логістики в НАТО. Тут логістика містить в собі: матеріально-технічне постачання і збереження матеріально-технічних засобів у справному стані; транспорт і "транспортний справа"; транспортування хворих і поранених і розміщення їх у лазареті; будівництво споруд військового призначення; логістичні зв'язки; адміністративна діяльність.

Не менш цікавою є система організації постачання у Збройних силах Німеччини — "Бундесвері". Тут термін "логістика" використовується здебільшого у великих військових з'єднаннях, а в частинах, починаючи з корпусу і нижче, мова йде лише про постачання. Постачання в даному випадку містить у собі три напрями:

— матеріально-технічне забезпечення (МТЗ) (підвіз, евакуація та збереження в справності матеріально-технічних засобів),

— медико-санітарну службу (лікарський відхід, евакуація і розміщення в госпіталях хворих і поранених),

— грошове постачання, польову пошту і т.д.

З метою оперативного забезпечення підрозділів військовою амуніцією проектується спеціальні ланцюги постачання, які охоплюють шлях безпосередньо від бази постачання до поля бою. Ці ланцюги створюються за рахунок мобільних підрозділів і частин постачання, а також стаціонарних пунктів постачання [12].

В Україні система військової логістики недостатньо розвинена порівняно з країнами НАТО. Дана ситуація зумовлена рядом факторів, до яких можна віднести: концентрацію на виробництві зброї, а не на її транспортуванні; відсутність досвіду та практики матеріально-технічного забезпечення війська в умовах реальної війни; недостатє фінансування системи військової логістики. На даний момент великий внесок у постачання української армії продовольством роблять волонтери та добровільні організації, що спеціалізуються на доставці матеріально-технічного обладнання у зону бойових дій. Держава також займається питанням постачання продовольства, але робить більший акцент на військово-технічне обладнання та амуніцію.

Становище підприємств, які працюють на окупованих територіях або у зоні бойових дій, залишається вкрай складним. Підприємствам, що працюють в регіоні пропонують пройти перереєстрацію на території ДНР або ЛНР. Але до кінця завершити процес можна тільки в окремих районах, тоді як безпосередньо проведення перереєстрації пропонують робити на місцях. Виплати соціальним працівникам, у лікарнях, школах, громадських установах і далі здійснюються в гривні. "Гривню віднімають у місцевих і платять всім за однією ставкою мінімальну зарплату — 1—2 тисячі гривень, незалежно від рангу" [20]. Усі великі промислові підприємства Донбасу, котрі потрапили в зону окупації, намагаються продовжувати роботу. Особливо це стосується приватних підприємств. Проте на підприємствах харчової промисловості виникають проблеми з реалізацією їхньої продукції на території України, адже часто українська сторона може не видавати певних дозвільних документів.

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України дало команду всім державним шахтам припинити видобуток. Майже в цей час припинилися і всі платіжі: дотації шахтам і оплата за вугілля. Адаже його стало неможливо вивозити. Проте деякі шахти ще намагалися добувати вугілля в серпні. Але сьогодні основна кількість держшахт не працює, просто відкачують воду. У зв'язку з цим на Донбасі копанки працюють ще гірше, ніж у найважчі часи під контролем України. А видобуте

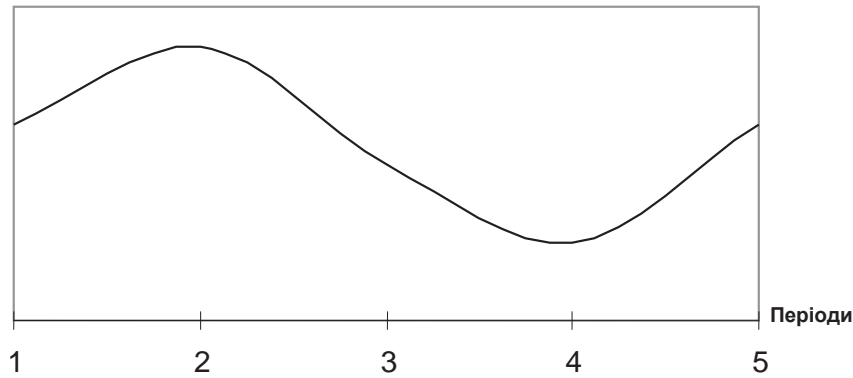

Рис. 2. Динаміка розвитку підприємств в умовах війни

вугілля з держшахт посилено вивозять на територію Росії. Ще 2 жовтня макіївські шахти отримали рознарядку відвантажити на Старобешівську ТЕС 20 000 тонн вугілля. А нещодавно на шахту приїжджав керівник так званої ДНР Захарченко і дав команду припинити видобуток", — розповідає Михайло Волинець, голова Незалежої спілки гірників України [20].

Великі промислові підприємства Донбасу також переживають важкі часи. У Донецькій області зі Сніжнянського машинобудівного заводу, який виробляє унікальні лопатки для турбін вертольотів, літаків-штурмовиків і цивільних двигунів, вивезено унікальні штампи-лекала, що визначають точність виробництва лопаток для авіатурбін, які мають складний геометричний профіль. Невідомо, у якому стані устаткування заводу "Топаз", що виробляло установки радіолокаційного призначення, а саме: "Кольчуга" і "Мандат". За даними Forbes, вивезено обладнання та декілька недобудованих установок. Чи можна буде знову відбудувати завод, оцінити важко. У Макіївці бойовики розібрали взуттєву фабрику і вивезли все обладнання в невідомому напрямку. Ринок праці скорочується, фактично людям залишають тільки важкі виробництва на шахтах і супутніх виробництвах, а також у сільському господарстві. За словами голови корпорації "ІСД" Сергія Тарути: "Головні проблеми, з якими ми зіткнулися за останні два тижні, — це залізниця й енергетика. Паралізовано роботу всієї магістралі — неможливо відвантажувати вугілля, забезпечувати сировиною металургійні підприємства. Повністю без сировини Алчевський меткомбінат — він зупинився. Бахмутський аграрний союз працює наполовину — дуже важко завозити ресурси, а харчову продукцію не просто вивозити: її відразу "привласнюють". Із російськими партнерами взаємини змінилися насамперед на особистому рівні" [8].

Та незважаючи на складну ситуацію, багато підприємств продовжує працювати, отримувати прибуток і сплачувати податки в український бюджет. На сьогоднішній день більше п'яти тисяч підприємств, які працюють в окупованих районах Донецької області, переєструвалися на підконтрольних Україні територіях і платять податки в бюджет України. За словами голови Донецької облдержадміністрації Олександра Кіхтенка за 2014 рік ці п'ять тисяч підприємств виплатили понад 19 мільярдів гривень податків і якщо зупинити роботу цих підприємств, то постраждають і ті, які перебувають на підконтрольній Україні території [17].

Окрім компаній, що пов'язані з військовою промисловістю, особливої уваги заслуговують підприємства, які безпосередньо не пов'язані з війнами. Вони включають в себе промислові, торговельні, фінансові компанії та підприємства сфери інформаційних технологій. Очевидно, що на більшість підприємств даної категорії війни та збройні конфлікти впливають негативно. До основних факторів впливу збройних конфліктів на діяльність підприємств можна віднести: руйнацію підприємств у зоні бойових дій; значні втрати людського капіталу, що

виражається у втраті працівників або їх здатності повноцінно виконувати поставлені задачі; поширення панічних настроїв серед населення. Динаміку стану підприємств можна зобразити наступною схемою (рис. 2).

Дана схема дозволяє зробити висновок, що трансформації у підприємницькому секторі в умовах війни розвиваються у 5 етапів:

- 1 — підприємства до війни розвиваються і збільшують прибутковість;
- 2 — підприємства перед початком війни досягають найвищої стадії економічного розвитку;
- 3 — відбувається різкий спад у діяльності та економічних показниках підприємств в умовах війни;
- 4 — критична точка у функціонуванні підприємств;
- 5 — економічне зростання підприємницького сектору та показників діяльності підприємств по завершенні війни, збройного конфлікту.

Говорячи про фінансову сферу, відзначимо, що фінансові установи будь-якої країни піддаються дуже сильному впливу не тільки воєн, а й інших факторів. Пояснюється це тим, що партнери, інвестори та клієнти даних установ можуть по-різному відрегувати на ситуацію, що склалась, і прийняти ряд заходів, що будуть невідгідними для підприємства. Особливо актуальним це питання є в Україні, де переважна кількість клієнтів фінансових установ (банків, інвестиційних компаній) підвладна панічним настроям і за найменших коливань в економіці клієнти масово забирають свої вклади. Дана ситуація ще більше розгойдує ситуацію і ускладнює становище відповідних установ. За даними Національного Банку України за 2014 — I півріччя 2015 року кількість банків знизилась на 19,5 % (зі 180 до 145), а частка іноземного капіталу знизилась з 34 % до 28 %. Але цікавим є той факт, що попри зменшення кількості банків загальна сума активів банків за відповідний період збільшилась на 5,5 % [15]. За отриманими даними можна зробити висновок, що український банківський сектор є доволі чутливим до глобальних змін та потрясінь. Зменшення частки іноземного капіталу пояснюється небажанням інвесторів ризикувати та втрачати свої фінансові ресурси. Але незважаючи на складні економічні умови, банки та інвестиційні компанії продовжують свою діяльність; менш адаптовані підприємства припиняють свою діяльність, а більш адаптовані утримують позиції і навіть розширюються.

Промислові підприємства гостро реагують на політичну та економічну дестабілізацію. В Україні ситуація ускладнюється ще й тим, що більшість промислових підприємств використовують застарілі радянські технології, які не дають можливості витримати конкуренцію як у звичайних, так і у критичних умовах. За даними Державної служби статистики чисельність промислових підприємств України за 2014 рік зменшилась на 8,3 % порівняно з 2013 роком [7]. Варто зазначити, що процес зменшення торкнувся як підприємств добувної, так і переробної промисловості. Найбільше компаній при-

Таблиця 3. Прибуток держави від продажу ліцензій на 3G-зв'язок

Компанія, якій було надано ліцензію	Вартість проданої ліцензії, млрд грн.
«Астеліт» («Life:»)	3,355
«МТС-Україна»	2,715
«Київстар»	2,705
Витрати, пов'язані з конверсією валюти	1,6
Разом	10,375

пинили діяльність в Донецькій та Луганській областях через бойові дії та руйнацію більшості промислових підприємств регіону. За даними аналітиків, дана тенденція буде зберігатись стільки, скільки будуть продовжуватись бойові дії на Сході України.

Компанії, що працюють у сфері інформаційних технологій, виявились найбільш стійкими до негативного впливу воєн та збройних конфліктів. Незважаючи на бойові дії на Сході України, усі інші підприємства даного сектору продовжують роботу в стандартному режимі. За останній час в Україні з'явилося дуже багато "стартапів", тобто компаній, що мають певні ідеї та потребують фінансової підтримки. Здебільшого вони орієнтовані на поширення застосування інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя. Більшість даних проєктів знаходять підтримку інвесторів і намагаються впровадити свої ідеї в життя. На жаль, знаходяться і такі шахраї, які збирають гроші інвесторів та зникають. Пояснюється таке явище відсутністю нормативно-правової бази для регулювання процесу збору коштів та реалізації відповідних проєктів. Та варто відзначити, що їхня кількість незначна і вони орієнтовані на малі суми, що в цілому сильно не зашкодить даному напрямку діяльності [9].

Говорячи про великі компанії, основним напрямом діяльності яких є надання ІТ-послуг, зазначимо, що війни та конфлікти також негативно впливають на показники їхньої діяльності. Наприклад, компанії, що надавали послуги інтернет та мобільного зв'язку, були вимушені припинити свою діяльність на тимчасово окупованих територіях, що відобразилось на кількості абонентів та рівні їхнього прибутку. Та попри це, даним підприємствам було відкрито доступ для використання 3G-інтернету, який має більшу швидкість і кращу якість передачі даних. Рішення про можливість використовувати новий стандарт передачі даних буде прибутковим як для компаній, так і для українського уряду, адже стартова ціна однієї ліцензії складає 2,7 мільярдів гривень. Прибуток, який отримала українська держава від продажу ліцензій на 3G-зв'язок, ілюструє таблиця 3 [16].

Підприємства, що спеціалізуються на оптовій та роздрібній торгівлі, також відчувають негативний вплив збройних конфліктів. За даними Державної служби статистики, у 2014 році порівняно з 2013 кількість підприємств даної галузі зменшилась на 8,9% або на 9898 підприємств [15]. Пояснюється це тим, що багато торговельних компаній знаходились чи були пов'язані з Донбасом і тому у період 2014 року збанкрутіли та припинили діяльність. Від даного конфлікту більше постраждали підприємства Сходу України, які торгували з Росією. Натомість торговельні компанії Західної України зможуть збільшити свої прибутки завдяки договору про Зону вільної торгівлі з ЄС та зацікавленості інвесторів у підприємствах даної галузі у довгостроковій перспективі [19].

Підприємства туристично-рекреаційного комплексу також зазнають значних збитків від конфліктів. Наприклад, Автономна Республіка Крим, яка була туристичним центром України, через політичний конфлікт і анексію Російською Федерацією зазнала значних економічних втрат. Кількість туристів, що відвідували регіон, значно знизилась за останні роки. За даними Центру журналістських розслідувань, кількість відвідувачів Криму у 2014 році порівняно з 2013 роком знизилась у 2—2,5 рази. Якщо на початку сезону у самопроголошеному уряді Криму заявляли про погнозований туристич-

ний потік загальною чисельністю близько 8 мільйонів чоловік, то зараз погнозований показник скоротився до 3 мільйонів [10]. Зменшення кількості туристів викликає об'єктивну необхідність у закритті готелів та будинків відпочинку, що також ускладнює соціальну-економічне становище півострова. Причинами такої негативної тенденції можуть слугувати конфлікти політичне підґрунтя, відсутність повноцінного транспортного сполучення між Росією та Кримом та активна мілітаризація регіону. За даними російських інформаційних агентств на території Криму будуть розташовані ударна авіація, військовий флот та найновітніші системи протиповітряної оборони, що "кардинально змінять підхід до оборони півострова" [5]. Спеціалісти з НАТО, навпаки, зазначають, що активна мілітаризація стане причиною не тільки відтоку туристів, а й підірве міжнародну безпеку в Чорному морі та поставить під питання вирішеність конфлікту в Україні в короткостроковій перспективі [14].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що вплив воєнних дій має двоїсту природу і на окремі підприємства впливає по-різному. Для підприємств, що спеціалізуються на виробництві та продажі зброї, продовження та посилення конфліктів у світі є вигідним. Для країн світу та підприємств, що не пов'язані з війною, збройні конфлікти мають абсолютну негативний вплив. Для держав він характеризується перенаправленням бюджетних коштів в оборонну галузь замість соціальних; для підприємств — дестабілізацією загального економічного стану, зниженням попиту та втратою кваліфікованих працівників. Необхідно підкреслити, що найбільш стійкими до впливу воєн виявились підприємства сфери ІТ, а найменш стійкими — промислові підприємства та торговельні компанії, що торгували з РФ. Відповідно до цього для подолання економічних проблем, пов'язаних з війнами, необхідна тісна співпраця між державою та підприємствами. Керівництво держави повинно регулювати свої зовнішньополітичні позиції, приймати рішення, спрямовані на врегулювання конфліктів, контролювати діяльність підприємств, що експортують зброю. Зі свого боку підприємствам необхідно розробити гнучку систему економічної політики, яка дасть можливість втримати свої позиції як всередині країни, так і за її межами.

Література:

1. Trends in world military expenditure, 2014 [Electronic resource]. — <http://books.sipri.org/>
2. SIPRI Military Expenditure Database [Electronic resource]. — <http://www.sipri.org>
3. Spiegel. Israel's war business [Electronic resource] — <http://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html>
4. Top 10 companies profiting the most from war [Electronic resource]. — <http://www.usatoday.com/story/money/business/2013/03/10/10-companies-profiting-most-from-war/1970997/>
5. Анексований Крим чекає мілітаризація та нарощування військового контингенту (Оглядач) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://obozrevatel.com/crime/90428-anneksirovannyj-kryim-zhdet-polnaya-militarizatsiya-i-naraschivanie-voennogo-kontingenta-rf.htm>

6. Военная мощь. Какие страны тратят больше всего на армию и вооружение [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gordonua.com/news/worldnews/Voennaya-moshch-Kakie-strany-tratyat-bolshe-vsego-na-armiyu-i-vooruzhenie-18593.html>

7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Інтерв'ю з Сергієм Тарутою (Forbes) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/nation/1376949-15-tez-sergiya-taruti-pro-vijnu-nadonbasi>

9. Інтернет-видання АІН.ІА [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ain.ua/category/startupscat>

10. Кількість туристів у Криму впала у 2,5 рази порівняно з минулим роком (УНІАН) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/918116-kilkist-turistiv-u-krimu-vpala-u-25-razi-porivnyano-z-minulim-rokom-ministr.html>

11. Конференція з прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком від 31.07.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/economic/216344.html>

12. Логістика в збройних силах НАТО та Бундесверу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://logisticstime.com/news/logistika-v-vooruzhennykh-silax-nato-i-bundesvera/>

13. Матеріально-технічне забезпечення як ключова ланка військової логістики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://logisticstime.com/news/materialno-technicheskoe-obespechenie-kak-klyuchevoe-zveno-voennoj-logistiki/>

14. Мілітаризація Криму сприяє посиленню військового впливу РФ у Чорному морі (УНІАН) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.net/world/1014138-militarizatsiya-kryima-sposobstvuet-usileniyu-voennogo-vliyaniya-v-chernom-more-nato.html>

15. Національний Банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

16. НКРЗІ продала перші ліцензії на 3G-зв'язок (Діло) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://delo.ua/tech/nkrsi-prodala-pervuju-licenziju-na-3g-svjaz-operatoru-astelit-za-291260/>

17. Підприємства з окупованої території платять податки Україні (Українська Правда) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/04/22/7065505/>

18. Украина входит в десятку крупнейших экспортеров оружия — отчет (ZN.ua) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://zn.ua/UKRAINE/ukraina-vhodit-v-desyatku-krupneyshih-eksporterov-oruzhiya-otchet-169913_.html

19. Урядовий портал України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=224167817&cat_id=223345034

20. Як працюють підприємства Донбасу (Forbes) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/business/1383084-biznes-na-pravah-anonimnosti-yak-pracuuyut-pidpriemstva-donbasu>

References:

1. The official site of SIPRI (2014), "Trends in world military expenditure", available at: <http://books.sipri.org/> (Accessed 17 April 2015).

2. The official site of SIPRI Military Expenditure Database (2014), available at: <http://www.sipri.org> (Accessed 21 April 2015).

3. The official site of Spiegel (2015), "Israel's war business", available at: <http://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html> (Accessed 18 April 2015).

4. The official site of "USA Today" (2015), "Top 10 companies profiting the most from war", available at: <http://www.usatoday.com/story/money/business/2013/03/10/10-companies-profiting-most-from-war/1970997/> (Accessed 2 May 2015).

5. Podvyczkij, V. (2014), "Annexed Crimea is waiting militarization and escalating military contingent", Oglyadach, [Online], available at: <http://obozrevatel.com/crime/90428-anneksirovannyj-kryim-zhdet-polnaya-militarizatsiya-i-naraschivanie-voennogo-kontingenta-rf.htm> (Accessed 10 May 2015).

6. Gordon, D.I. (2014), "Military power. Which countries spend the most on the army and armament", Gordon, [Online], available at: <http://gordonua.com/news/worldnews/Voennaya-moshch-Kakie-strany-tratyat-bolshe-vsego-na-armiyu-i-vooruzhenie-18593.html> (Accessed 8 May 2015).

7. The official site of State Statistics Committee of Ukraine (2014), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 May 2015).

8. Gordijchuk, A. (2014), "Interview with Sergei Taruta", Forbes, [Online], available at: <http://forbes.ua/ua/nation/1376949-15-tez-sergiya-taruti-pro-vijnu-nadonbasi> (Accessed 25 May 2015).

9. The official site of АІН (2015), available at: <http://ain.ua/category/startupscat> (Accessed 28 May 2015).

10. Ponomar'ov, Yu. (2014), "Number of tourists in Crimea fell by 2.5 times compared to last year", UNIAN, [Online], available at: <http://www.unian.ua/politics/918116-kilkist-turistiv-u-krimu-vpala-u-25-razi-porivnyano-z-minulim-rokom-ministr.html> (Accessed 14 May 2015).

11. The official site of Interfax (2015), "The conference with Prime Minister of Ukraine Arseniy Yatsenyuk", available at: <http://interfax.com.ua/news/economic/216344.html> (Accessed 18 May 2015).

12. Sumecz, A.M. (2014), "Logistics in the armed forces of NATO and the Bundeswehr", LogisticsTime, [Online], available at: <http://logisticstime.com/news/logistika-v-vooruzhennykh-silax-nato-i-bundesvera> (Accessed 20 May 2015).

13. Serby'nenko, B.A. (2014), "Logistical support as a key element of military logistics", LogisticsTime, [Online], available at: <http://logisticstime.com/news/materialno-technicheskoe-obespechenie-kak-klyuchevoe-zveno-voennoj-logistiki/> (Accessed 20 May 2015).

14. Ponomar'ov, Yu. (2014), "The militarization of Crimea enhances military influence of Russia in the Black Sea", UNIAN, [Online], available at: <http://www.unian.net/world/1014138-militarizatsiya-kryima-sposobstvuet-usileniyu-voennogo-vliyaniya-v-chernom-more-nato.html> (Accessed 21 May 2015).

15. The official site of National Bank of Ukraine (2015), available at: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (Accessed 18 May 2015).

16. Davy'dova, V. (2015), "NCCIR sold the first license for 3G-connection", Delo, [Online], available at: <http://delo.ua/tech/nkrsi-prodala-pervuju-licenziju-na-3g-svjaz-operatoru-astelit-za-291260/> (Accessed 18 June 2015).

17. Goncharenko, O. (2015), "Companies from the occupied territory pay taxes to Ukraine", Ukrayins'ka Pravda, [Online], available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/04/22/7065505/> (Accessed 5 May 2015).

18. The official site of ZN (2015), available at: http://zn.ua/UKRAINE/ukraina-vhodit-v-desyatku-krupneyshih-eksporterov-oruzhiya-otchet-169913_.html (Accessed 23 May 2015).

19. The official site of Government portal of Ukraine (2015), available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=224167817&cat_id=223345034 (Accessed 2 June 2015).

20. Dzhangy'rov, D. (2015), "How do enterprises of Donbass", Forbes, [Online], available at: <http://forbes.ua/ua/business/1383084-biznes-na-pravah-anonimnosti-yak-pracuuyut-pidpriemstva-donbasu> (Accessed 14 June 2015).

Стаття надійшла до редакції 02.07.2015 р.